

УДК 391:800.879

DOI <https://doi.org/10.15407/nte2025.02.082>

СОНЯЧНА ЛІЛІЯ

докторка історичних наук, старша наукова співробітниця Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (Хмельницький, Україна).

ORCID: <https://orcid.org/0009-00087580-7526>

SONIACHNA LILIA

a Doctor of History, a senior research fellow at the *Ukrainian Ethnological Center* Department of M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Khmelnyskyi, Ukraine).

ORCID: <https://orcid.org/0009-00087580-7526>

Бібліографічний опис:

Сонячна, Л. (2025) Анатолій Трембіцький: науковець, просвітник, педагог, подвижник краєзнавчого руху та регіональних досліджень (з нагоди 70-ліття). *Народна творчість та етнологія*, 2 (406), 82–91.

Soniachna, L. (2025) Anatolii Trembitskyi: A Scholar, Educator, Teacher, Devotee of the Local History Movement and Regional Studies (On the Occasion of the 70th Anniversary of His Birthday). *Folk Art and Ethnology*, 2 (406), 82–91.

© Видавництво ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2025. Опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

АНАТОЛІЙ ТРЕМБІЦЬКИЙ: НАУКОВЕЦЬ, ПРОСВІТНИК, ПЕДАГОГ, ПОДВИЖНИК КРАЄЗНАВЧОГО РУХУ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ (з нагоди 70-ліття)

Анотація / Abstract

Мета розвідки – систематизувати та проаналізувати життєдіяльність, науковий і творчий доробок подільського історика, краєзнавця, етнографа, фольклориста, біо- й бібліографіста, просвітника та педагога Анатолія Михайловича Трембіцького, а також розкрити масштабність і різносторонність напрямів досліджень українського вченого й подати оцінку його найбільших праць у кожному з них із погляду їх внеску в розвиток регіонального краєзнавства та етнології. **Методологія дослідження** базується на міждисциплінарних підходах, охоплює принципи історизму, всебічності, системності й об'єктивності. Вони реалізуються завдяки поєднанню загальнонаукових, історичних та етнологічних методів з міждисциплінарними. **Наукова новизна** полягає у структурованому аналізі й науковій оцінці значимої творчої спадщини вітчизняного історика, сформованої вченим за досить короткий період його дослідницької діяльності. Спадщина вражає глибиною джерельної бази, що містить маловідомі широкому загалу матеріали, зібрані з усіх можливих українських та закордонних архівів і музеїв. **Висновки.** Науковий доробок і творчість Анатолія Трембіцького є істотним внеском у розвиток етнорегіоналістики, краєзнавства, музеєзнавства Поділля. Його праці, присвячені маловідомим сторінкам історії краю, поверненню з небуття імен культурних, наукових діячів минулого, сприяють заповненню існуючих прогалів у вітчизняній історії, етнології. Педагогічно-просвітницька діяльність уче-

ного сприяла розвитку місцевої наукової школи. Фахові вміння, життєві чесноти ювіляра, надзвичайні працелюбність та працездатність зумовили його заслужений авторитет серед колег-професіоналів. Своїми досягненнями в науці А. М. Трембіцькому завдячують також його діти (зокрема авторка статті), яка продовжує регіональні етнографічні студії. Більшість праць науковця отримали високу оцінку колег в Україні та за її межами, про що свідчить ряд позитивних рецензій та історіографічних оглядів його досліджень.

Ключові слова: Анатолій Трембіцький, наукова спадщина, регіональні дослідження.

The study is aimed at systematizing and analyzing the life, scientific and creative heritage of the Podillia historian, local historian, ethnographer, folklorist, biographer and bibliographer, educator and teacher Anatolii Mykhailovych Trembitskyi. Also the scale and diversity of the research areas of the Ukrainian scientist are revealed and an assessment of his greatest works in each of the areas from the point of view of their contribution to the development of regional local history and ethnography is provided. **The research methodology** is based on the interdisciplinary approaches, includes the principles of historicism, comprehensiveness, systematicity and objectivity. They are implemented through a combination of general scientific, historical and ethnological methods with interdisciplinary methods. **The scientific novelty** consists in the structured analysis and scientific assessment of the significant creative heritage of the Ukrainian historian, formed by the scholar over a fairly short period of his research activity. The heritage is impressive in the depth of the source base, which contains materials little known to the general public, collected from all possible Ukrainian and foreign archives and museums. **Conclusions.** The scientific heritage and works of Anatolii Trembitskyi are considered as a significant contribution to the development of ethno-regional studies, local history, and museology of Podillia. His works, devoted to little-known pages of the history of the region, the return from oblivion of the names of cultural and scientific figures of the past, contribute to filling the existing gaps in Ukrainian history and ethnology. The scientist's pedagogical and educational activities have assisted the development of the local scientific school. The professional skills, as well as the life virtues of the hero of the day, extraordinary diligence and work capacity have determined his well-deserved authority among his fellow professionals. His children (in particular, the authoress of the article), who continue regional ethnographic studies, also owe their achievements in science to A. M. Trembitskyi. Most of the scholar's works have been highly appreciated by colleagues in Ukraine and abroad, as it is evidenced by a number of positive reviews and historiographical overviews of his research.

Keywords: Anatolii Trembitskyi, scientific heritage, regional studies.

Постановка проблеми. Сучасна війна росії проти України спричинила зростання свідомості українського суспільства, сформувавши запити на глибше пізнання своєї історії та культури. З'явилося усвідомлення істинних причин цієї трагедії, яка стала наслідком цивілізаційного світоглядного конфлікту двох націй: українців, з їх прагненням до свободи, і росіян, у яких переважало рабське мислення з тенденціями до захоплення чужого. Тому актуалізувалося значення вивчення маловідомих сторінок історії, забутих постатей діячів вітчизняної культури, науки. Знанням дослідником у цій царині став подолянин Анатолій Михайлович Трембіцький, доктор історичних наук, старший науковий співробітник, член НТШ, УІТ, НСКУ та багатьох інших товариств, чий науковий доробок заслуговує на окреме дослідження.

Аналіз досліджень і останніх публікацій. Історіографічний огляд праць А. М. Трембіцького міститься в листуванні з

відомим зарубіжним вченим М. Мушинкою [1, КВ – 56–77. Листи Миколи й Магди Мушинок до Анатолія Трембіцького] та в низці бібліографічних видань українських науковців, зокібна Л. Баженова [3–8], О. Завальнюка [12; 13], Ю. Блажевича [8], В. Візнюк [9; 10], С. Єсюніна [11], В. Моздіра [14], А. Філінюка [8, 13] та ін. До 55-річчя з дня народження вченого Л. Сонячна (Іваневич) та А. М. Трембіцький упорядкували біобібліографічний покажчик «Трембіцький Анатолій Михайлович» [15], а до 65-річчя О. Завальнюк, А. Філінюк, Л. Сонячна та А. М. Трембіцький – біографічно-бібліографічну студію «Анатолій Трембіцький: історик, педагог, особистість...» [13]. На інформацію про творчий спадок вченого можна натрапити в багатьох наукових збірниках, періодичних виданнях України, Білорусі, Італії, Канади, Чехії, Словаччини, США та ін.

Мета статті – оцінити постать Анатолія Трембіцького як історика, краєзнавця, етнографа, фольклориста, біо- й бібліографіста,

просвітника й педагога, урахувавши особливості його наукового шляху та масштабність творчих надбань. Напередодні свого 50-річчя він кардинально змінив професію, за покликом душі обравши історичну науку, у якій за короткий час досяг значних успіхів, ставши одним із головних рушіїв історико-культурних регіональних досліджень на Поділлі в сучасності.

Виклад основного матеріалу. Анатолій Михайлович Трембіцький народився 15 квітня 1955 року в с. Скіпче Хмельницького району (колишнього Городоцького) Хмельницької області. Його батьки Михайло Сергійович і Тетяна Петрівна були учасниками Другої світової війни. З дитинства вони передали синові й двом старшим сестрам Анатолія – Ніні та Лідії – любов до рідної землі, мови, пісні, історії і традицій.

Упродовж 1962–1970-х років Анатолій Трембіцький навчався в Скіпчанській восьмирічній школі. Далі було студентство в Кам'янець-Подільському будівельному технікумі та строкова військова служба в м. Калуші (Івано-Франківська обл.) й сс. Георгієвка та Жангіз-Тобе (Казахстан). Повернувшись у 1976 році з армії до рідної домівки, працював інженером ремонтно-будівельного управління облрембудтресту. У 1983–1988 роках здобував вищу освіту в Українському інституті інженерів водного господарства в м. Рівному, далі до 1999 року був військовослужбовцем. Опісля мав досвід менеджера й керівника Хмельницького відділення Дочірнього транспортно-експедиційного підприємства «ІСТ-Захід» (Львів). У 2004–2008 роках молодий науковець працював викладачем і завідувачем заочного від-

Анатолій Трембіцький з донькою Лілією Сонячною та сином Андрієм Трембіцьким. Квітень 2025 р. Світлина з архіву Л. Сонячної

ділення Хмельницької філії Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», а в 2017–2019 роках – доцентом Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом. Паралельно у 2009–2015 роках виконував обов'язки заступника директора з наукової роботи Державного історико-культурного заповідника «Межибіж».

Наукову діяльність А. М. Трембіцький розпочав у 2002 році як здобувач Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Під керівництвом докто-

ра історичних наук, професора Л. Баженова аспірант підготував і 24 лютого 2006 року на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 76.051.06 Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича успішно захистив кандидатську дисертацію на тему «Наукова та громадська діяльність Євфимія Йосиповича Сіцинського (70-ті рр. ХІХ – 30-ті рр. ХХ ст.)». У 2009 році ця робота побачила світ як монографія. У ній уперше в українській історичній науці висвітлено життєвий шлях, громадсько-просвітницьку діяльність і творчість відомого українського історика, засновника поділезнавства, протоієрея Євфимія Йосиповича Сіцинського. Праці останнього були присвячені історії та культурі багатьох регіонів України, особливо Поділля й м. Кам'янцю-Подільському. А. М. Трембіцькому вдалося подати конструктивну оцінку кожної віднайдені праці Є. Сіцинського, розділивши їх за відповідними напрямками досліджень. Про великий масив джерел монументальної праці А. М. Трембіцького, у якій зібрано багато маловідомої інформації та ілюстрацій, згадували доктор філологічних наук, академік НАН України, професор Пряшівського (Пряшів) і Українського вільного (Мюнхен) університетів Микола Мушинка [1, КВ – 66] й онук Євфимія Сіцинського Ярослав Січинський [1, КВ – 48].

Наступним науковим шаблоном став захист Анатолієм Михайловичем 13 грудня 2019 року докторської дисертації «Просвітницька, педагогічна та громадська діяльність родини Сіцинських – Чехівських – Січинських – Шандорів (кінець ХІХ ст. – 2000-і рр.)». Уперше за кілька десятків років наука отримала достойну роботу з української просопографічної тематики, що має подільську основу та стосується історичного періоду, який охоплює понад століття. У дослідженні на базі значної кількості джерел із вітчизняних і закордонних архівів, музеїв та приватних збірок проаналізовано вплив різних поколінь згаданої родини на процеси формування українства як політичної нації. Цінність

праці полягає ще й у тому, що вона містить багато інформації, що публікувалась уперше. Подальші монографії «Родинна династія Сіцинських – Чехівських – Січинських – Шандорів: просопографічний портрет (ХVІІІ–ХХІ ст.)» (2019, 2022) і «Родина Сіцинських – Чехівських – Січинських – Шандорів в українському історико-культурному просторі наприкінці ХІХ – на початку ХХІ ст.» (2020) створили колективний портрет відомої української родини, знакової в державному, суспільно-просвітницькому, науково-культурному, педагогічному й релігійно-богословському житті України та української діаспори Німеччини, Словаччини, США, Франції, Чехії. Племянниця Вікентія Шандора Любиця Бабота (Пряшів, Словаччина) зазначала після ознайомлення з роботою Анатолія Трембіцького, що вражена, як може одна людина зібрати, опрацювати й проаналізувати стільки детального матеріалу [1, КВ – 34].

Плідною стала співпраця вчених Лева Баженова й Анатолія Трембіцького. 3 вересня 2002 року Анатолій Михайлович – позаштатний науковий співробітник Центру дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України. У лютому 2005-го в обох учених виникла ідея заснування Хмельницького міського відділу Центру, і А. М. Трембіцький став його завідувачем на громадських засадах. На цій посаді він ініціював проведення кількох наукових конференцій, таких як «Місто Хмельницький в контексті історії України», що була присвячена встановленню дати «1431 рік» датою найдавнішої згадки про Хмельницький (Плоскирів, Проскурів) в історичних документах (вересень 2006 р.); Всеукраїнська наукова конференція «Видатні діячі визвольних змагань українського народу (1917–1920 рр.)» (19 січня 2007 р.) та Друга науково-практична конференція «Місто Хмельницький в контексті історії України: видатні постаті міста Хмельницького», проведена з нагоди 200-річчя з дня народження першого українського дослідника

історії м. Плоскирова Михайла Якимовича Орловського (19 вересня 2007 р.).

Серед усіх обраних напрямів досліджень А. М. Трембіцький основну увагу акцентував на вивченні історико-культурної спадщини українського народу. Завдяки великій працездатності за майже двадцятилітній період наукової роботи світ побачило понад сімсот праць, які видрукувані у фахових та періодичних виданнях України, а також Праги (Чехія), Пряшева (Словаччина), Миру й Гомеля (Білорусь), Венеції (Італія), Нью-Йорка (США) та ін.

Велику цінність для науковців, істориків, краєзнавців й усіх тих, хто вивчає історію Подільського краю, мають видані дослідником віднайдені раритетні рукописи українського історика й краєзнавця Євфимія Сіцінського «Болоховское княжество (1150–1257)» (2004), «Гектор Кам'янецької фортеці» (2003), «Смотрицький замок» (2003, 2009) та розвідки у співавторстві з Л. Сонячною – «Праці К. В. Широцького по історії українського мистецтва» (2004). Він також упорядкував і перевидав раритетні книги з історії Поділля, зокрема праці І. Васильківського «У невпинній борні» (2018), історико-статистичний нарис М. Грушевського «Південно-руські господарські замки в половині XVI століття» (2013), В. Левицького «Воєнні спомини: УГА – ЧУГА – Армія УНР» (2017), Г. Лукомського «Луцкій замок» (2013), О. Мак «Призабуті казки. Українські народні казки Придніпрянщини» (2013), О. Назарука «Олекса Довбуш і Карпатські опришки» (2016), М. Орловського «Историческое описание заштатного г. Смотрича, Каменецкого уезда, Подольской губернии» (2004), «Историческое описание местечка Меджибожа Летичевского уезда» (2009), Є. Сіцінського «Муровані церкви на Поділлі» (2009), В. Січинського «Етруський дім і гуцульський оседок» (2016).

Проект з перевидання маловідомих раритетних праць з історії України та історичної регіоналістики А. М. Трембіцький здійснював у співпраці з іншими науковцями.

Разом із Л. Сонячною перевидано праці В. Січинського «Кость Широцький (Спомини з нагоди шестих роковин смерті)» (2004) та К. Широцького «Білоусівська церква» (2019), спільно з А. А. Трембіцьким – О. Апанович «Козацтво – збройні сили України. Історичний нарис» (2010), у співавторстві з В. Іваневичем – В. Герасименка «Кармалюк в українській народній пісні» (2013), у співавторстві із Л. Сонячною і В. Іваневичем – дослідження В. Шавріна «Селянський одяг на Поділлі. Автолітографії В. Шавріна по фотографіях 1899/1900 рр. Є. Й. Сіцінського» (2016). Спільними зусиллями з В. Галатиром підготовлено та видано спогади відомого українського громадсько-політичного й державного діяча, знаного публіциста подолянина Віктора Приходька «Мої борги (Образки з недавнього минулого України)» (2013) про родинне й суспільне життя подільського духівництва.

Фундаментальними стали монографії А. М. Трембіцького з історичної біографістики та музеєзнавства. Зокрема, у роботі «Мирослав Пінчак: історик і музеєзнавець» (2015) автор висвітлив основні етапи життя, наукову й музеєзнавчу діяльність історика та перекладача, колишнього директора Меджибізького регіонального історико-етнографічного музею-фортеці Мирослава Васильовича Пінчака. Важливо, що видання доповнене авторською редакцією творчого доробку вченого. Праця «Харитон Довгалюк: журналіст, письменник, священник (*1916 – †2006)» (2016) присвячена 100-річчю з дня народження українського письменника, прозаїка, журналіста, священника УАПЦ української діаспори США й віцепрезидента відомого концерну «Хегох». Уперше повернено з небуття творчу спадщину письменника-емігранта, розкрито його суспільно-просвітницьку та священницьку діяльність.

Монографія А. М. Трембіцького «Мовні студії Степана Риндика» (2016) вперше презентувала історію становлення громадянської позиції й наукових принципів

українського письменника, поета й сатирика, родом із Поділля, Степана Титовича Риндика. Характеристику біографічних аспектів життя, педагогічної та мистецької діяльності українського живописця подлянина Анатолія Миколайовича Калитка А. М. Трембіцький детально подав у роботі «Анатолій Калитко: мистець, педагог, особистість...» (2022).

У праці «Андрій Димінський (*1829 – †1905): етнограф, фольклорист» (2025) А. М. Трембіцький здійснив комплексну оцінку дослідницької діяльності одного з подвижників української етнографії та фольклористики загалом і української етнографії другої половини XIX ст. зокрема. У частині монографії про творчу спадщину фольклориста він проаналізував його способи й методи записування фольклорно-етнографічних матеріалів. Наведено також самі тексти записів, що додає роботі наукової цінності.

У роботі з історичної біографістики під назвою «Мусій Кондратенко (*1912 – †2011): педагог, краєзнавець, історик, музеєзнавець» (2025) А. М. Трембіцький представив авторську концепцію щодо процесів формування громадянської позиції та цінностей, наукових напрямів досліджень, їх результатів і внеску одного з директорів Вінницького краєзнавчого музею Мусія Романовича Кондратенка в історичну й культурну спадщину України, а також у розвиток музейної справи на Поділлі.

Монографія «Іван Громик (*1900 – †1988): український учений агроном-фітотехнік, генетик-селекціонер» (2025) присвячена суспільно-громадській та науково-дослідницькій діяльності відомого українського вченого агронома-фітотехніка, генетика-селекціонера, кандидата сільськогосподарських наук, члена-кореспондента УВАН, дійсного члена НТШ в США, члена Американського товариства генетиків і Товариства подлянян при УВАН Івана Юстимовича Громика (*13.11.1900 – †18.12.1988). Під літературним псевдонімом Павло Покутський він своїми

науковими пошуками в галузі зернобобових культур спричинив «горохову» революцію.

Низка спільних досліджень А. Трембіцького з колегами краєзнавцями присвячена окремим історичним постатям. Разом із С. Єсюніним видано роботу з нагоди 200-річчя з дня народження відомого історика, етнографа й краєзнавця XIX ст., протоієрея М. Орловського (*1807 – †1887).

У співпраці з науковцем К. Завальнюком А. М. Трембіцький видав публіцистично-документальне видання «Отаман Яків Шепель» (2015, 2016), яке отримало схвальну оцінку громадськості.

Вісторико-археографічній збірці «Україна проти червоних наїзників /20-ті рр. XX ст./: у матеріалах періодичних видань» (2025) А. М. Трембіцький уперше систематизував і подав опубліковані матеріали (листи, нариси, спомини, статті, хроніки подій) з періодичних видань Берліна, Варшави, Відня, Вінниці, Джерсі-Сіті, Кам'янця-Подільського, Лондона, Львова, Мюнхена, Нового Ульма, Нью-Йорка, Парижа, Праги, Торонто про криваву боротьбу українців у 1919–1929 роках із більшовицькими та іншими окупантами за незалежність України, про героїзм, мужність та самопожертву українського народу, про звірства та репресії окупантів.

У виданні «Яків Доленко (*1873 – †1918): український поет-пісняр» (2025) Анатолій Михайлович репрезентував біографічний портрет, творчу діяльність та спадок маловідомого миргородського самодіяльного селянського поета-пісняка Якова Доленка (*27.04.1873 – †23.03.1918). Автор праці дослідив, що свого часу саме на вірші Якова Доленка миргородські кобзарі писали музику, і вони ставали популярним народним романсом, українською народною піснею чи своєрідним гімном кобзарства Миргородщини.

Привертає увагу наукове літературознавчо-краєзнавче видання Анатолія Трембіцького «Пахуче й густо поростають ночі...» (2016), що стало продовженням його

справи з перевидання маловідомих праць українських письменників і поетів-емігрантів із подільським корінням. У книзі йдеться про життєві перипетії і творчу спадщину, на жаль, і досі малознаної в Україні представниці відомої української родини Солух – Приходьків – Герасименків – Філь Марини Тимішівни Приходько (дів. Олесіюк).

Історію створення Державного історико-культурного заповідника «Межибіж» та його діяльності дослідник розкрив у праці «ДІКЗ “Межибіж”: десять років поступу. Історія, матеріали». Разом із науковцями заповідника була видана праця «Ягодзінський Михайло Йосипович (1923–2008): історик, археолог, музейник». У виданні висвітлюється роль одного з основоположників історико-етнографічних досліджень містечка, подано його праці та матеріали звітів про археологічні розкопки в межах басейну рік Південний Буг та Бужок, проведені ним упродовж 1958–1973 років.

Разом із науковими співробітниками Державного історико-культурного заповідника «Межибіж» А. М. Трембіцький упорядкував і перевідав також унікальні праці з історії Меджибожа та Меджибізької фортеці («Замок в Меджибожі. (Пам'ятки архітектури XVI ст.)» (2009) Г. Логвина та «Исторический очерк местечка Меджибожа (из посмертных записок генерала Орановского)» (2009, 2010). А. Орановського).

Наступною музеєзнавчою роботою стало видання «Музей пам'яті жертв Голодомору на Хмельниччині 1932–1933 років (до 5-річчя від дня створення)» (2013), що містить матеріали про цей музейний заклад у баченні його творців, науковців і журналістів; подано наукові праці співробітників Державного історико-культурного заповідника «Межибіж» про Голодомор 1932–1933 років в Україні, зокрема на Летичівщині.

А. М. Трембіцький знаходив час і на видання книг про наукових співробітників заповідника, що в різний час працювали або й сьогодні працюють там. Наприклад,

учений упорядкував збірки наукових праць, публікацій та нарисів з історії Поділля провідної наукової співробітниці Г. Медведчук – «Берегиня скарбів народних...» (2010; 2013). Ця робота була визнана кращою в номінації «Музейне видання» Першого обласного музейного форуму «Музейний простір Хмельниччини» (ДІКЗ «Межибіж», 18 червня 2013 р.) та кращим виданням у номінації «Мистецтвознавчі видання» щорічного форуму «Книжкова весна на Хмельниччині», приуроченого до Всесвітнього дня книги й авторського права (ХОУНБ, квітень 2014 р.). А. М. Трембіцький також упорядкував та опублікував праці про старшу наукову співробітницю В. Візнюк – «Стежками служіння Клію» (2014) і наукового співробітника О. Марущака – «Марущак Олександр: наукова спадщина» (2015). Завдяки співпраці А. М. Трембіцького з О. Погорільцем світ побачив книгу про В. Візнюк – «20 літ служіння Клеіу» (2010) [200], у співпраці з О. Гончар та І. Леськів він надрукував роботу «Стежками історичного минулого рідного краю» (2014), а разом з І. Леськів опублікував збірку поезій С. Назаришиної «Літне надвечір'я: збірка поезії» (2015).

Значну увагу А. М. Трембіцький приділяв дослідженню й популяризації історії одного з найдавніших історичних поселень України – містечка Меджибожа та Меджибізької фортеці. Учений видав рукописні праці та спогади колишніх уродженців містечка: історико-біографічну повість А. Григор'єва «Наша мала Родина на Хмельниччине» (2014); разом з Я. Михайловським – спогади О. Корсовської «И вот я итожу то, что прожито...» (2014), І. Лазаренка «Історія Меджибожа в матеріалах та особистостях» (2015) та ін.

З ініціативи Анатолія Михайловича у 2011 році було започатковано видання друкованого органу ДІКЗ «Межибіж» – часопису «Вісник «Меджибізький замок», на сторінках якого висвітлювалася давня та сучасна історія Меджибожа та Меджибізької форте-

ці, а також Летичівщини. Увагу дослідника не оминули й інші теми. Так, у невеличкому тлумачному словнику-жартівнику «Геть від божевільної Москви! Лайтесь українською!» (2020) опубліковано образні лайливі вирази, що побутували раніше й досі трапляються в лексиконі українців. Аналогічну проблематику науковець розкрив у збірці «Українська сміхотерапія /під час війни/» (2025). У ній опубліковано гумористичні матеріали з періодичних видань Відня, Кам'янця-Подільського, Рівного, Старокостянтинова про те, як українці в роки важкої й кривавої боротьби з московсько-більшовицькими (1917–1941), німецько-фашистськими (1939–1945) та російсько-путінськими (2022–2025) окупантами за волю і незалежність України не втрачають почуття гумору в нелегких ситуаціях, використовують сміхотерапію й продовжують жартувати з росії та русні.

Упродовж 2002–2019 років А. М. Трембіцький був членом редакційних колегій понад пів сотні наукових видань і збірників матеріалів конференцій різного рівня. Також брав участь у роботі більш ніж 350 закордонних, міжнародних, всеукраїнських і регіональних наукових форумах різного рівня та спрямування, зокрема й за межами України (Білорусь, Італія, Словаччина, Чехія), що значно сприяло поширенню його творчих результатів і встановленню нових наукових контактів із багатьма українськими та іноземними істориками. Насичена наукова та науково-педагогічна діяльність Анатолія Трембіцького отримала заслужене суспільне визнання. Логічним стало присвоєння йому звання «Почесний краєзнавець України» (2015). За заслуги з відродження духовності в Україні та утвердження Української православної церкви Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет нагородив історика орденом Святого рівноапостольного князя Володимира Великого III ступеня (2015). За вагомому науково-дослідницьку роботу з вивчення історії та культури Поділля, активну творчу й громадську діяльність йому присуджено Хмельницьку обласну премію

імені Юхима Сіцінського в галузі історико-краєзнавчої роботи, збереження історико-культурної спадщини (2011), авторитетну громадську премію Хмельниччини «Скарби землі Болохівської» в номінації краєзнавство Подільсько-Волинського регіону (2012) та міську премію імені Євгена Назаренка (2018).

Невтомний учений став добрим прикладом працелюбності та працездатності також для своїх дітей: доньки Лілії (*1978), хіміка-інженера, докторки історичних наук, старшої наукової співробітниці Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАНУ, авторки понад 200 історико-краєзнавчих і етнографічних праць; сина Андрія (*1988), магістра-історика й інженера-магістра, краєзнавця, автора майже трьох десятків історико-краєзнавчих праць. Разом із Л. Сонячною опубліковано два видання «Пісні обпалені війною» (2014, 2015 – друге доповнене видання), що містять пісні українських остарбайтерів, записані мамою Анатолія Михайловича – Тетяною Петрівною Трембіцькою – упродовж 1943–1947 років, під час її перебування на примусових роботах у Німеччині та після повернення в Україну. У цих виданнях побачили світ оригінальні світлини з неописаного фонду Тетяни Трембіцької з родинного архіву А. М. Трембіцького.

З нагоди 130-річчя з дня народження великого сина українського народу, знаного дослідника його історії та культури Костя Широцького науковці опублікували історико-археографічну роботу «Кость Широцький (у працях, статтях, некрологах, гаслах, матеріалах, документах)» (2016). У 2019 році вийшов друком збірник «Кость Широцький (у працях, статтях, некрологах, гаслах, матеріалах, документах, епістолярії, світлинах)».

На більшість видань Анатолія Михайловича Трембіцького подано позитивні рецензії в українських журналах та в україномовному часописі української діаспори в США «Свобода». В останньому виданні також опубліковано близько десят-

ка статей ученого і його власні вірші, написані в моменти творчого натхнення.

Висновки. Науковий доробок і творчість Анатолія Михайловича Трембіцького є істотним внеском у розвиток етнорегіоналістики, краєзнавства, музеєзнавства Поділля. Його праці, присвячені маловідомим сторінкам історії краю, поверненню з небуття імен культурних, наукових діячів минулого, сприяють заповненню існуючих прогалів у вітчизняній історії, етнології. Педагогічно-просвітницька діяльність вченого сприяла

розвитку місцевої наукової школи. Фахові вміння, а також життєві чесноти ювіляра, надзвичайні працелюбність та працездатність зумовили його заслужений авторитет серед колег професіоналів. Своїми досягненнями в науці А. М. Трембіцькому завдячують також його діти, зосібна авторка статті, яка продовжує регіональні етнографічні студії. Більшість праць науковця отримали високу оцінку колег в Україні та за її межами, про що свідчить ряд позитивних рецензій та історіографічних оглядів його праць.

Джерела та література

1. Фонди приватного архіву Анатолія Трембіцького. Книга вступу. КВ – 1–550.
2. Анатолій Михайлович Трембіцький. *Історичне краєзнавство і проблеми регіональної історії Правобережної України (наукова школа): бібліографічний покажчик* / [уклад.: І. М. Конет, Л. В. Баженов, В. С. Прокопчук, Л. А. Онуфрієва та ін.]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2011. 204 с.: іл. (Серія: Наукові школи університету; Вип. 12). С. 162–174.
3. Анатолію Трембіцькому – 50. *Хмельниччина-Дивокрай*. 2005. № 1–2. С. 78–79.
4. Анатолію Трембіцькому – 55. *Краєзнавець Хмельниччини: науково-краєзнавчий збірник* / [гол. ред. Л. В. Баженов]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. Вип. 1. С. 107.
5. Баженов Л. В. *Алматер* подільського краєзнавства (Місто Кам'янець-Подільський – центр історичної регіоналістики XIX – початку XXI століть). Наукове видання. Кам'янець-Подільський: Оіум, 2005. 416 с.
6. Баженов Л. В. До десятиріччя Центру дослідження історії Поділля при Кам'янець-Подільському державному університеті. *Матеріали XI Подільської історико-краєзнавчої конференції* / ред. кол.: Завальнюк О. М., Баженов Л. В., Винокур І. С. та ін. Кам'янець-Подільський : Оіум, 2004. С. 13–18.
7. Баженов Л. В. Краєзнавство у місті Хмельницькому: здобутки та виклики за останні 15 років. *Хмельниччина-Дивокрай*. 2006. № 1–2. С. 4–8.
8. Баженов Л. В., Блажевич Ю. І., Прокопчук В. С., Філінюк А. Г. Подвижник краєзнавчого руху та регіональних досліджень (Трембіцькому Анатолію Михайловичу – 60). *Краєзнавець Хмельниччини : науково-краєзнавчий збірник* / [голов. ред. Л. В. Баженов]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. Вип. 8. С. 174–176.
9. Блажевич Ю. І., Візнюк В. Г. Життєвий і творчий шлях Анатолія Трембіцького. *Хмельницькі краєзнавчі студії: науково-краєзнавчий збірник* / [редкол.: Баженов Л. В. (гол.), Блажевич Ю. І. (співгол.), Єсюнін С. М. (відп. секр.) та ін.]. Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2015. Вип. 4. С. 4–13.
10. Візнюк В. Г. З любов'ю до рідного Поділля (до 60-річчя від дня народження Анатолія Михайловича Трембіцького). *Літопис Хмельниччини–2015 : краєзнавчий збірник* / [ред кол.: О. М. Брицька (гол.), С. М. Єсюнін (відп. ред.) та ін.]. Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2015. С. 117–121.
11. Єсюнін С. Унікальна праця з музеєзнавства. «Є» *Поділля*. 2012. № 20. 17 травня. С. 9.
12. Завальнюк О. М. Анатолій Трембіцький – знаний подільський історик, краєзнавець, етнограф, фольклорист і подвижник краєзнавчого руху та регіональних досліджень. *Завальнюк О. М. Подільські науковці й освітяни: звершення в ім'я незалежної України. Персональний вимір*. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2016. С. 450–483.
13. Завальнюк О. М., Філінюк А. Г., Іваневич Л. А., Трембіцький А. А. Анатолій Трембіцький: історик, педагог, особистість... *Хмельницький : ФОП Стрихар А. М., 2020. 317 с.*
14. Моздир В. Науково-педагогічна та громадська діяльність Анатолія Трембіцького (до 5-річчя наукової діяльності). *Видатні постаті міста Хмельницького : Матеріали Другої наук.-практ. конференції «Місто Хмельницький в контексті історії України»*. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О. В., 2007. С. 148–152.
15. Трембіцький Анатолій Михайлович. *Бібліографічний покажчик* / передм. і упоряд. Л. А. Іваневич, А. А. Трембіцький. Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2010. 56 с.

References

1. *Funds of the Private Archives of Anatolii Trembitskyi. Preface Book*. KV – 1–550 [in Ukrainian].
2. ANON. Anatolii Mykhailovych Trembitskyi. In: Ivan KONET, Lev BAZHENOV, Viktor PROKOPCHUK, Liana ONUFRIIEVA et al., compilers. *Historical Local History and Problems of Regional History of the Right-Bank Ukraine (Scientific School): Bibliographic Index*. Kamianets-Podilskyi: Ivan Ohiienko Kamianets-Podilskyi National University, 2011, 204 pp.: ill. (Series: Scientific Schools of the University; Iss. 12), pp. 162–174 [in Ukrainian].
3. ANON. Anatolii Trembitskyi is Fifty. *Khmelnyskyi Region is a Wonderland*, 2005, no. 1–2, pp. 78–79 [in Ukrainian].
4. ANON. Anatolii Trembitskyi is Fifty-Five. In: Lev BAZHENOV, ed.-in-chief. *Local Historian of Khmelnytskyi Region: Scientific and Local History Collection*. Kamianets-Podilskyi: Ivan Ohiienko Kamianets-Podilskyi National University, 2010, iss. 1, p. 107 [in Ukrainian].
5. BAZHENOV, Lev. Alma Mater of Podillia Local History (The City of Kamianets-Podilskyi is a Centre of Historical Regional Studies of the 19th – Early 21st Centuries). Scientific Edition. Kamianets-Podilskyi: Oiiium, 2005, 416 pp. [in Ukrainian].
6. BAZHENOV, Lev. On the Occasion of the 10th Anniversary of the Centre of Podillia History Study at the Kamianets-Podilskyi State University. In: Oleksandr ZAVALNIUK, Lev BAZHENOV, Ion VYNOKUR, et al, editorial board. *Materials of the 11th Podillia Historical and Local History Conference*. Kamianets-Podilskyi: Oiiium, 2004, pp. 13–18 [in Ukrainian].
7. BAZHENOV, Lev. Local History in the City of Khmelnytskyi: Achievements and Challenges for the Past Fifteen Years. *Khmelnyskyi Region is a Wonderland*, 2006, no. 1–2, pp. 4–8 [in Ukrainian].
8. BAZHENOV, Lev, Yurii BLAZHEVYCH, Viktor PROKOPCHUK, Anatolii FILINIUK. Devotee of the Local History Movement and Regional Studies (Trembitskyi Anatolii Mykhailovych is Sixty). In: Lev BAZHENOV, ed.-in-chief. *Local Historian of Khmelnytskyi Region: Scientific and Local History Collection*. Kamianets-Podilskyi: Ivan Ohiienko Kamianets-Podilskyi National University, 2015, iss. 8, pp. 174–176 [in Ukrainian].
9. BLAZHEVYCH, Yurii, Veronika VIZNIUK. Life and Creative Path of Anatolii Trembitskyi. In: Lev BAZHENOV, editorial board's chairperson, Yurii BLAZHEVYCH, editorial board's co-chair, Serhii YESIUNIN, executive secretary, et al. *Khmelnyskyi Local History Studies: Scientific and Local History Collection*. Khmelnytskyi: Sole Trader Melnyk A. A., 2015, iss. 4, pp. 4–13 [in Ukrainian].
10. VIZNIUK, Veronika. With Love for His Native Podillia (On the Occasion of the 60th Anniversary of Anatolii Mykhailovych Trembitskyi Birthday). In: Olena BRYTSKA, editorial board's chairperson, Serhii YESIUNIN, executive secretary, et al. *Chronicle of Khmelnytskyi Region–2015: Local History Collection*. Khmelnytskyi: Sole Trader Melnyk A. A., 2015, pp. 117–121 [in Ukrainian].
11. YESIUNIN, Serhii. A Unique Work in Museology. “Ye” Podillia, 2012, no. 20, May 17, p. 9 [in Ukrainian].
12. ZAVALNIUK, Oleksandr. Anatolii Trembitskyi is a Well-Known Podillian Historian, Local Historian, Ethnographer, Folklorist and Devotee of the Local History Movement and Regional Studies. In: ZAVALNIUK, Oleksandr. *Podillia Scholars and Educators: Achievements in the Name of Independent Ukraine. Personal Dimension*. Kamianets-Podilskyi: Axioma, 2016, pp. 450–483 [in Ukrainian].
13. ZAVALNIUK, Oleksandr, Anatolii FILINIUK, Liliia IVANEVYCH, Andrii TREMBITSKYI. *Anatolii Trembitskyi: Historian, Teacher, Personality...* Khmelnytskyi: Sole Trader Strykhar A. M., 2020, 317 pp. [in Ukrainian].
14. MOZDIR, Vitalii. Scientific, Pedagogical and Public Activities of Anatolii Trembitskyi (On the Occasion of the 5th Anniversary of His Scientific Work). *Outstanding Figures of the City of Khmelnytskyi: Materials of the Second Theoretical and Practical Conference “The City of Khmelnytskyi in the Context of Ukrainian History”*. Kamianets-Podilskyi: Sole Trader Sysyn O. V., 2007, pp. 148–152 [in Ukrainian].
15. IVANEVYCH, Liliia, Andrii TREMBITSKYI, compilers. *Trembitskyi Anatolii Mykhailovych. Biobibliographic Index*. Khmelnytskyi: Sole Trader Melnyk A. A., 2010, 56 pp. [in Ukrainian].

Отримано / Received 06.05.2025

Рекомендовано до друку / Recommended for publishing 03.06.2025